

Esej

TREBAJU LI LJUDI GOVORITI ISTINU, ČAK I AKO BI TO NEKOGA MOGLO POVRIJEDITI?

Amina Šehić*

Opća gimnazija Gimnazija "Ismet Mujezinović" Tuzla
almira.sehic.rtvtk@gmail.com

Pitanje istine jedno je od najdubljih i najstarijih filozofskih pitanja. Od antičkih vremena, filozofi su raspravljali o prirodi istine, njenoj vrijednosti i moralnoj obavezi čovjeka da govori istinu. Dilema da li čovjek treba govoriti istinu i onda kada bi to moglo povrijediti drugoga dotiče samu srž etike – sukob između moralne dužnosti i posljedica naših postupaka. S jedne strane, istina se smatra temeljem moralnosti, povjerenja i dostojanstva. S druge strane, ponekad se istina doživljava kao oružje koje može povrijediti, razoriti odnose i izazvati patnju.

Živimo u vremenu u kojem je istina postala rijetka i dragocjena, poput bisera u mutnom moru riječi. Svi govore, a malo ko zaista kaže ono što misli. Ljudi često biraju da prešute ili da uljepšaju stvarnost, pravdajući se time da „ne žele povrijediti druge“. No, postavlja se pitanje – da li je takva šutnja zaista znak dobrote, ili samo prikriveni strah od istine?

U svijetu u kojem se vrijednosti često mijenjaju pod uticajem interesa i emocija, pitanje istine ostaje trajni moralni izazov.

Moja teza glasi: ljudi trebaju govoriti istinu, čak i ako ona može povrijediti, jer jedino istina vodi ka slobodi, povjerenju i moralnoj zrelosti. Istina ponekad boli, ali ta bol je ljekovita; laž, naprotiv, uspravljuje, a zatim polako

truje odnose, dušu i društvo. Istina je temelj ljudskog dostojanstva, moralne odgovornosti i autentičnih odnosa.

Ipak, to ne znači da je svaka istina dobra po sebi; način i kontekst u kojem se istina saopštava određuju da li će ona imati razornu ili oslobađajuću moć. U ovom radu branit ću tezu da je istina moralna nužnost, ali ću istovremeno razmotriti argumente koji pokazuju da se ona mora govoriti s mjerom i saosjećanjem.

Istina kao moralna dužnost

Filozofi su se od davnina sporili oko toga šta je istina i kakvu ulogu ima u životu čovjeka. Sokrat je govorio da „neispitan život nije vrijedan življenja“, naglašavajući da se istina o sebi i svijetu mora tražiti i govoriti bez straha. On je istinu smatrao moralnim imperativom – nečim što vrijedi više od samog života. Nije slučajno umro zbog svojih uvjerenja: odbio je da se odrekne istine i radije popio otrov nego da živi u laži.

Njemački filozof Immanuel Kant je, stoljećima kasnije, istinu uzdigao na nivo univerzalnog moralnog zakona. Po njemu, čovjek ne smije lagati ni u najtežim situacijama, jer bi svaka laž bila narušavanje dostojanstva razumnog bića. U njegovom „kategoričkom imperativu“ istina je temelj morala.

* Udruženje za promovisanje kulture i mišljenja Sofia Banja Luka tradicionalno organizuje takmičenje u pisanju filozofskih eseja, a povodom Međunarodnog dana filozofije koji se obilježava svakog trećeg četvrtka u novembru. Takmičenje se odvija putem Konkursa za najbolji filozofski esej, na kojem mogu učestvovati srednjoškolci Bosne i Hercegovine, a treće mjesto i novčanu nagradu u iznosu od 100,00 KM za 2025. godinu osvojila je Amina Šehić, učenica 1c razreda, Opće gimnazije Gimnazija "Ismet Mujezinović" Tuzla. Konkurs za najbolji filozofski esej se organizuje uz pokroviteljstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci i podršku Ministarstva za prosvjetu i kulturu Republike Srpske.

Prema **Immanuelu Kantu**, moralno djelovanje ne zavisi od posljedica, već od unutrašnje namjere da činimo ono što je ispravno. Kant tvrdi da **laž nikada ne može biti moralno opravdana**, jer razara povjerenje koje je nužno za zajednički život. Ako bi svako lagao iz sažaljenja ili interesa, moralni poredak bi se raspao. Stoga, govoriti istinu znači poštovati razumnost i slobodu drugih ljudi. Samo kroz istinu moguće je graditi odnose zasnovane na poštovanju i odgovornosti, a ne na iluziji.

Kant je tvrdio da čak i ako bi istina nanijela štetu, moralna dužnost nalaže da je kažemo, jer moralnost ne smije zavisiti od posljedica. U njegovom pogledu, vrijednost istine je apsolutna i ne smije se prilagođavati okolnostima.

Istina oslobađa i omogućava autentičnost

Filozofi egzistencijalizma, poput **Jean-Paula Sartrea**, naglašavaju da čovjek može biti autentičan samo ako se suoči s istinom o sebi i svijetu. Laž, pa čak i ona „iz najbolje namjere“, stvara lažni svijet u kojem ljudi gube slobodu izbora.

Skrivajući istinu da bismo nekoga „zaštitili“, često mu oduzimamo mogućnost da djeluje svjesno i odgovorno. Na taj način, neistina postaje oblik patroniziranja, a ne empatije. Samo istina, ma koliko bila bolna, daje čovjeku moć da raste, uči i mijenja se. Kratkotrajna bol istine stvara dugoročno oslobođenje; laž pruža trenutni mir, ali kasnije rađa nepovjerenje i gorčinu.

Etika vrline – istina izrečena s mjerom i saosjećanjem

Ipak, nije svaka istina moralna samim tim što je istina. **Aristotel** nas uči da je vrlina uvijek u sredini između dvije krajnosti. Govoriti istinu bez obzira na okolnosti može biti jednako pogrešno kao i lagati, jer **moralnost nije samo u sadržaju, nego i u namjeri i načinu djelovanja**. Istinu treba govoriti s obzirom na vrijeme, mjesto i osobu kojoj se obraćamo. Prema Aristotelu, cilj etičkog djelovanja je eudaimonia – skladan i sretan život u skladu s vrlinama. Ako se istina koristi da bi se neko ponizio ili emocionalno povrijedio, ona prestaje biti izraz vrline i postaje sredstvo okrutnosti. S druge strane, potpuno izbjegavanje istine vodi u licemjerje i slabost. Stoga bi Aristotel tražio zlatnu sredinu – govoriti istinu, ali s obzirom na okolnosti i dostojanstvo osobe kojoj se obraćamo.

Dakle, iako istina mora biti izrečena, ona mora biti izrečena s **razumijevanjem i empatijom**. To nije slabost, već viši oblik moralne zrelosti.

Etika posljedica i utilitaristički pristup

Ali filozofija poznaje i drugačije poglede. Nietzsche je, na primjer, govorio da „istina nije uvijek korisna“ i da ponekad čovjek mora živjeti s iluzijama kako bi uopće izdržao život. On bi vjerovatno rekao da ne treba svaku istinu govoriti, jer bi gole istine ponekad uništile ljepotu i smisao postojanja. Ova suprotna mišljenja pokazuju koliko je pitanje složeno – jer nije svaka istina jednako važna, niti svaka laž jednako zla.

Utilitaristi poput Johna Stuarta Milla i Jeremyja Benthama naglašavali su važnost posljedica naših postupaka. Prema njima, moralno ispravan čin je onaj koji donosi najveću sreću za najveći broj ljudi.

Da li je „bijela laž“ moralno opravdana?

Zagovornici **utilitarizma**, poput **Johna Stuarta Milla**, tvrde da moralnost ne zavisi od apsolutnih načela, već od posljedica djela. Ako istina donosi patnju, a laž sreću i mir, onda je laž ponekad etički opravdana. Na primjer, ljekar koji zna da pacijent nema nade za izlječenje, ali mu to ne kaže odmah, ne čini to iz sebičnih razloga, već iz saosjećanja. Ovdje se čini da istina, iako ispravna, može biti suprotna dobru. Iz te perspektive, govoriti istinu koja bi nanijela bol, sramotu ili emocionalnu traumu drugome ne bi bilo moralno ako bi posljedice bile destruktivne. U tom slučaju, „bijela laž“ može imati etičko opravdanje jer štiti osjećanja, mir i odnose među ljudima. Dakle, istina nije sama sebi svrha, nego sredstvo za postizanje dobra.

Ipak, ovdje treba postaviti pitanje: da li je privremena utjeha vrijedna cijene dugoročnog samoprijekora i gubitka povjerenja? Laž, čak i kada djeluje humano, često vodi u veće zlo – jer se na njoj ne može graditi istinski odnos.

Savremeni pogled i psihološki aspekt

U svakodnevnom životu istina nije samo filozofski pojam, nego nešto što diramo svakim razgovorom, svakim pogledom. Istina može biti most ili zid između ljudi. Kada nekome kažemo bolnu istinu, riskiramo da ga izgubimo – ali kada prešutimo, riskiramo da izgubimo sebe.

Zamislimo prijateljicu koja je zaljubljena u osobu koja je ne poštuje. Da li je ispravno reći joj istinu, znajući da će je to povrijediti? Da li je bolje pustiti je da živi u zabludi i kratkom trenutku sreće? Većina ljudi bi birala šutnju, misleći da čine dobro. No, takva tišina nije čin milosti,

već kukavičluka. Jer istina, koliko god bolna bila, jedina ima snagu da otvori oči i omogući promjenu. Laž, s druge strane, hrani iluziju i gura čovjeka dublje u samoobmanu.

Isto vrijedi i u ljubavi, porodici, društvu. Povjerenje, jednom sagrađeno na istini, postaje čvrsto poput kamena. Ali ako se temelji na laži, ruši se pri prvom udaru sumnje. Mnogi odnosi propadaju ne zato što je istina izgovorena, nego zato što je predugo skrivana.

Često se kaže da istina boli. To je tačno – ali nije svaka bol besmislena. Postoji bol koja razara, i bol koja liječi. Kada kažemo istinu iz mržnje, ona postaje oružje. Kada je kažemo iz ljubavi, ona postaje lijek.

U savremenom društvu, psiholozi i etičari ukazuju da način na koji se istina saopštava može biti presudan. Istina nije samo ono što kažemo, nego i kako to kažemo. Može se ista misao izreći s nježnošću ili surovošću; učinak će biti potpuno drugačiji. Iskrenost bez empatije može biti destruktivna, dok saosjećajno izrečena istina može dovesti do rasta, razumijevanja i povjerenja. Zato istina zahtijeva mudrost – sposobnost da se izgovori s obzirom, u pravom trenutku, i s iskrenom željom da pomogne.

Prava etika ne traži samo iskrenost, već i suosjećanje, razum i osjećaj za druge. Dakle, ljudi trebaju govoriti istinu – ali s pažnjom, taktom i humanim namjerama.

U današnjem svijetu, punom površnosti i društvenih maski, ljudi su se navikli na „bijele laži“ – male, naizgled bezazlene neistine kojima ublažavamo stvarnost. No, te male laži često prerastu u naviku. Čovjek koji često laže, makar i iz dobrih namjera, s vremenom počne gubiti osjećaj za istinu. A kada izgubimo osjećaj za istinu, gubimo i sebe.

Jer istina je ono po čemu znamo ko smo, šta mislimo i gdje stojimo. Ona je ogledalo savjesti. Čovjek koji ne govori istinu, kao da hoda kroz maglu: možda vidi bljeskove svjetlosti, ali nikada ne vidi put do kraja.

Istina nije važna samo u ličnim odnosima, nego i u društvu. Povijest nas uči da su najveće nepravde i ratovi često počinjali – lažima. Kada se laž ponavlja dovoljno puta, ljudi počnu u nju vjerovati. Zato je istina temelj slo-

bodnog društva. U međuljudskim odnosima, istina ima funkciju oslobađanja i iscjeljenja, ali zahtijeva mudrost i emocionalnu inteligenciju.

Bez istine nema pravde, nema povjerenja u institucije, nema budućnosti. Svaki narod koji pristane na laž gubi svoje dostojanstvo, jer laž rađa strah, a istina rađa hrabrost. Govoriti istinu, makar bila neugodna, čin je moralne hrabrosti – i lično i kolektivno.

Sinteza i filozofska ravnoteža

Ova dilema pokazuje da **istina i dobro nisu uvijek jednostavno usklađeni**. Kant bi insistirao na moralnoj čistoti istine, dok bi utilitaristi gledali na posljedice. Aristotel bi tražio sredinu – istinu izrečenu s vrlinom razboritosti. U savremenom svijetu, gdje su emocije i odnosi složeniji nego ikada, čini se da **istina mora biti spoj razuma i saosjećanja**. Istina bez srca je surovost; srce bez istine je iluzija. Zato moralni ideal ne leži u izboru između istine i laži, već u **načinu na koji istinu živimo i saopštavamo**.

Zaključak

Istina i laž su poput svjetlosti i sjene: ne mogu postojati jedna bez druge, ali samo svjetlost pokazuje pravi put. Na pitanje „Trebaju li ljudi govoriti istinu, čak i ako bi to nekoga moglo povrijediti?“ odgovor glasi: **da, ali s mudrošću i odgovornošću**. Ljudi trebaju govoriti istinu čak i kada ona boli, jer bol koja dolazi od istine otvara oči, a laž ih zatvara.

Ne smijemo zaboraviti da istina ne traži brutalnost, nego snagu srca. Istina izgovorena s ljubavlju ne razara, već iscjeljuje. Ona nas čini ljudima – svjesnim, slobodnim i odgovornim bićima. Dakle, **govoriti istinu jeste moralna obaveza, ali govoriti je s empatijom – to je moralna umjetnost**.

Ljudi trebaju govoriti istinu, jer samo istina ima moć da nas spasi od nas samih. Laž nas može utješiti na trenutak, ali istina nas uči kako da živimo u stvarnosti. A jedino u stvarnosti možemo rasti, voljeti i razumjeti.

Kao što je rekao Dostojevski: „Ništa na svijetu nije teže od istine – ali ništa nije uzvišenije.“